

A TISZT ÉS A KÉM

Katonadolog

ÁDÁM PÉTER

A DREYFUS-ÜGY KÉT ELLENSÉGES TÁBORRA OSZTOTTA, ÉS GYŰLÖLKÖDÉSBE TASZÍTOTTA A 19. SZÁZAD VÉGI FRANCIAORSZÁGOT.

A Dreyfus-per sokkal több volt egy igazságtalanul elítélt tüzértiszt kárváriájánál. Mivel a hadsereg, a politikai elit meg a közvélemény jórésze makacsul elutasította a perújrafelvételt, a lelkiismereti ügyből hamar politikai küzdelem lett: két tábor, két mentalitás, két értékrend konfliktusa. A perújrafelvétel ellenzői egy modernizált (és a régi jobboldaltól különböző) nacionalista és idegengyűlölő jobboldalnak vetették meg az alapjait. Olyan jobboldalnak, amely minden másnál fontosabbnak tartotta a revans-vágy meg a nemzeti kohézió erősítését. Ez az új jobboldal gyorsan megtalálta a hozzá méltó ellenséget a Dreyfus-párti republikánusokban, akiket akkortájt kezdtek *értelmiségnek* nevezni. És akik, ellentétben az új jobboldal híveivel, a közösségi értékek helyett az individuális szabadság, a rend és hierarchia helyett a jog, az intézmények vak tisztelete helyett az igazság, az elzárkózó nacionalizmus helyett az univerzalizmus mellett tették le a garast. Ez az 1894-től 1906-ig húzódó per, mindazzal a gyűlölettel, paranóiaival, fanatikus rasszizmussal, amit magával görgetett, két ellenséges tömbre osztotta Franciaországot.

A Dreyfus-per azért kimeríthetetlen téma, mert minden benne van: a még törékeny és sebezhető fiatal III. Köztársaság jelene és jövője ugyanúgy, mint a mélyben már fortyogó első világháború, a XX. századi totalitarizmusról meg a kezdődő XXI. század populista ideggörceiről nem is beszélve. Benne van a XIX. század végének kollektív tébolya, antiszemita tömeghisztériája ugyanúgy, mint a francia hadsereg dohosan fojtogató belterjes világa (jellemző, hogy a kémelhárítás élére frissen kinevezett Picquart alezredes, bár többször is próbálja, nem tudja kinyitni az irodája ab-

lakát). Végül a per azért olyan izgalmas, mert válaszút elé állította a francia társadalmat, amelynek el kellett döntenie, hogy mit tart fontosabbnak: a felszított nacionalista indulatokat vagy a józan ész, az államrezont vagy egy ártatlanul meghurcolt ember ügyében az igazság kimondását. Nem véletlenül lett a per a francia köztársasági államforma egyik legfontosabb eredetmitosza.

Idő: 1895. január 5-e, helyszín: a párizsi École Militaire négyzet-alaprajzú kitlen díszudvara. Balról az őrség lassú léptekkel hozza be a hazaárulásért egy hónappal korábban elítélt katonatisztet az udvar közepére, ahol egy tiszttársa, szenvtelenül és gépiesen, végrehajtja a lefokozást (a jelenetet annak idején a Petit Journal acélmetszete is megörökítette): letépi Alfred Dreyfus századosi egyenruhájáról a váll-lapot, letépi a rangjelzést, letépi a gombot és paszományt, majd, mintegy tetőfokán a szertartásnak, az elítélt kardját is kettétöri. A megalázó rangfosztás egyenértékű a katonatiszt jelképes kivégzésével. A jelenetnek nemcsak a négyzet-alakzatban felállított sorkatonaság, nemcsak a baloldalon álló vezérkar, de – túl a vaskerítésen – az őrjögő tömeg is tanúja. A teret balról jobbra pásztázó kamera, ami mintha már a mozgásával is érzékeltené, hogy valami sántít a dologban, egyszer csak megállapodik a rácson túl ordító tömegen. A lefokozás, igaz, a hadsereg belügye, de a jelenet nem titokban, hanem az ország, vagyis a *közvélemény* előtt zajlik. A nyilvánosság az egész ügy gyenge pontja, és ez lesz a veszte is a Dreyfus bűnösségére épített jogi konstrukciónak.

Magát a pert kibogozhatatlan bonyolultságában – máig megfejtetlen rejté-

lyeivel és mellékszálaival – itt nem lehet, de talán nem is szükséges felidézni. Már csak azért sem, mert a nyolcvanhat éves rendező, jó érzékkel, nem is magát az áldozatot, vagyis Alfred Dreyfust, hanem az ügy egyik – igaz, korántsem jelentéktelen – mellékszereplőjét, az ügy kipattanásával egy időben előléptetett és a kémelhárítás élére kinevezett Marie-Georges Picquart alezredes állítja a történet középpontjába, valamint a vezérkar szemellenzősen elfogult, korlátolt tisztjeit, akik a II. Császárság alatt és az általuk elvesztett francia-porosz háború után kapaszkodtak fel a számárlétra csúcsára. Picquart – legalábbis első látásra – nem sokban különbözik a többi tiszttársától. Hacsak abban nem, hogy neki – velük ellentétben – vannak elvei, értékei. A hadsereg szerinte nem engedheti meg magának, hogy egy durva justizmord foltot ejtsen a becsületén.

Picquart komolyan veszi új feladatát, és mihelyt, nem kis ámulatára, rájön, hogy a párizsi német követség szemétkosarából kiemelt és a katonai bíróság által perdöntő bizonyítékként elfogadott *bordereau* (iratjegyzék) kézírása azonos a német követség papírkosarából a per után előkerülő *petit-bleu* (távirat) kézírásával, nyomozni kezd. Kideríteni az igazságot itt annyi, mint bebizonyítani a hivatalos „igazság” tarthatatlanságát. Az addig lassan araszoló történelmi film innentől átvált pergő tempójú thrillerbe. Gyorsan kiderül: az iratjegyzéket is meg a táviratot is ugyanaz a kéz írta, nevezetesen a vezérkarnál dolgozó Ferdinand Walsin Esterhazy őrnagy, aki gyakori vendége a német követségnek. Ami annyit jelent, hogy az Ördög-szigetre deportált Dreyfus kapitány ártatlan. Picquart a felfedezést azonnal közli feletteseivel. Nem mondhatni, hogy sikert arat vele. Fokozatosan kiderül (bár a film nyíltan nem mondja ki, csak sugallja): az ítélet korántsem közönséges bírói tévedés, sokkal inkább valamiféle összeesküvés következménye. Aminek, Alfred Dreyfus mellett, immár Picquart alezredes is áldozata.

Hirtelen Picquart-t is elkapja az ördögi fondorlat félelmetes fogaskerékszere, ahogyan több más Polanski-hóst is, akik – mint az 1974-es *Chinatown* detektívje vagy a 2010-es *Ghost Writers* szövegíró „négere” – miután belekeverednek egy kockázatos és átláthatatlan kalandba, mindenkiben

